

VAINAJIEN PUUT

*Metsien karsikkopuut muistuttavat
esi-isiemme uskomuksista.*

TEKSTI JA KUVAT TUOMO KESÄLÄINEN

Kapea metsätie nousee jyrkästi ylös komeiden mäntykankaiden reunustaman harjun rinnettä. Vanhoissa kartoissa tämä historiallinen kulku-ura Äänekosken ja Saarijärven rajamailla on nimetty ruumistieksi.

Mäki saa kulkijan puuskuttamaan. Polun vieressä on kuin penkinä paksu, keloutunut petäjä, jonka rungolla on hyvä ottaa vesihuikat ja hengähtää tovi.

Reppua kaivellessa sivusilmään osuu keloon koverrettu vuosiluku 1855. Lepotauko jää lyhyeksi: ollaan perillä Saarijärven Pyhäkankaan karsikossa.

On hienoa pyhän paikan kunnioittamista, että vanhan petäjän kaaduttua karsikko-merkinnällä varustettu kohta on säästetty ja jätetty näytille.

Metsänhoitaja **Karl Branderin** aloitteesta vuonna 1904 rauhoitettu Pyhäkankaan karsikko on Suomen suurin karsikko, joka on säilynyt näihin päiviin asti. Kartoissa paikka esiintyy myös nimellä Pyhänkangas.

Maastamme löytyy edelleen useita muitakin karsikkoja. Karsikossa vierailu on oiva

tapa perehtyä esi-isiemme vanhoihin tapoihin ja uskomuksiin, omiin juuriimme.

Lepopaikka mäen päällä

Alkuillan aurinko värjää mäntyjen rungot punastelemaan hehkuun ja pidentää varjot. Tunnelma Suomen parhaiten säilyneessä karsikossa on harras. Moni lähiseutujen asukas on kulkenut tämän kukkulan yli viimeisen matkansa kohti pyhää kirkkomaata.

Vanha kirkkotie, jota pitkin omaiset kuljettivat vainajansa hautausmaalle, kulki nykyiseltä Konginkankaalta Saarijärvelle Pyhäjärven pohjoispuolelta jo ennen Saarijärven seurakunnan perustamista vuonna 1639.

Vuoteen 1740 asti matka oli sangen haastava, sillä vainajat kuljetettiin hevoskärryillä Pyhäkankaan Multaharjun mäelle. Tästä loppumatka kuljettiin polkutietä, ja vainajaa kuljetettiin joko kantaen, purilailla tai reellä. Vasta tien valmistuttua koko matka voitiin kulkea kärryillä.

Karsikon paikaksi valikoitui männikkö Pyhänharjulla, kohdassa, jossa on haastava nousu. Mäki oli hevosille vaikea ja rasittava. Tasamaa harjun päällä oli sopiva hevosten lepuutuspaikka. ▶

**Petäjien kylkiin lyödyt
muistohakkaukset tar-
joavat näköaloja men-
neisyyteemme ja unhoon
vaipuneisiin tapoihin.**

» **Karsikon
tehtävänä
oli pysäyttää
vainajan
vaeltava
henki.** »

Pyhäkankaan 1800-luvun puolivälissä tehdyt hakkaukset ovat muistoja karsikkoperinteen viimeisestä ilmenemismuodosta, tienvarsikarsikoista.

Kiveen hakatut

Yleisimmin karsikko-merkinnät on tehty puiden runkoihin, mutta tunnetaan myös karsikoiksi nimettyjä paikkoja, joiden muistohakaukset on koverrettu kivien tai kallioiden pintaan. Silloin puhutaan karsikkokalliosta.

Tunnetuimpia karsikkokallioitamme on Kirjakallioksi nimetty kalliojyrkäne. Paikka sijaitsee nykyisen Mikkelin kunnan alueella Ristiinan itäpuolella Louhiveteen laskevasa kalliojyrkänteessä. Seinämässä on vainajien saattajien ilmeisesti veneestä käsin kallioon hakkaamia nimikirjaimia sekä muutamia vuosilukuja sekä ristejä.

Myös Hankasalmella Ohenmäen ja Kaiturinvuoren väliin jäävän Ohenloilon rotkon itäisvulla on karsikkokallio. Kal-

liossa on muutamia hakkauksia vuosien 1850 ja 1900 välillä kuolleiden vainajien muistoksi. Ohenloilon hakkaukset ovat Mylly-Matin eli **Matti Korhosen** tekemiä. Hän hakkasi kallioon äitinsä, tyttärensä sekä poikansa hautajaismuistot.

Leppävirran Ristolan talon läheisyydessä laakeassa, pienessä kalliopaljastumassa on kallioon uurrettuja piirroksia. Näyttävissä hakkauksissa erottuu kolme tai neljä kirkonpäädyn muotoista kehystä, joiden harjalla ovat ristit. Kehysten sisään on hakattu nimikirjaimia ja vuosilukuja.

Samoin kuin puuhun kaiverretut karsikot myös kiveen hakatut muistokaiverrukset katoavat hiljalleen, eikä uusia enää tehdä. Karsikoiden äärellä kannattaa vierailla vielä kun niitä on. ●

Suurin osa Suomen karsikkopuista on jo kadonnut puuston ikääntymisen, luonnonvoimien tai ihmisen toiminnan seurauksena.

Karsikko tehtiin saattoväen levähtäessä mäellä hengästyttävän nousun jälkeen ennen hankalakulkuista loppumatkaa.

Petäjään lyötiin kirveellä paljas kohta eli pilkka tai syvämpi koro. Siihen kaiverrettiin vainajan nimikirjaimet tai puumerkki, kuolinvuosi päivämäärineen ja ehkä myös risti.

Paikallisen muistitiedon mukaan Pyhäkankaan karsikossa on enimmillään ollut noin 130 karsikkopetäjää, joiden vanhimpien vuosiluvut olivat 1600-luvun lopulta. Myrskyt ja ikääntyminen ovat kuitenkin vähentäneet puita niin, että nykyään niitä on helposti löydettävissä vain kymmenkunta.

Vanhimmat säilyneet vuosiluvut ovat 1800-luvun alkupuolelta ja nuorimmat 1800-luvun viimeisiltä vuosilta. Tätä vanhemmat korot ovat kasvaneet umpeen.

Ikivanhat perinteet

Pyhäkankaan karsikon kaltaiset tienvarsi-karsikot lienevät lajinsa viimeinen ilmeneismuoto. Useimmat näihin päiviin asti säilyneet karsikot sijaitsevat juuri tien varrella asutuksen ja kalmiston välillä.

Karsikkoperinteen synnyn taustalla on kuitenkin paljon varhaisempaa perua oleva vainajienpalvonta. Alun perin karsikot sijaitsivat asumuksen läheisyydessä. Tarkoitukseen valitusta, kaatamatta jätetystä

puistikosta alettiin karsia alaoksia kuolemantapausten yhteydessä. Karsittu oksa saatettiin ottaa kotiin muistoksi.

Perustamisen jälkeen karsikossa ryhdyttiin uhraamaan vainajille pääasiassa ruokauhrein. Kun talossa teurastettiin eläin, siitä valmistetusta ruoasta vietiin ensimmäinen kulhollinen karsikkoon. Myös hyvästä kalansaaliista ja uudisviljasta tuotiin osa vainajille. Kuolleita saatettiin lahjoa myös rahauhrein.

Karsikon tehtävänä oli irrottaa vainaja yhteisöstä ja muistuttaa edesmenneelle, ettei tämä kuulu enää elävien joukkoon.

Siirtymäriittien avulla vainajat saatiin perille kuolleiden yhteisöön.

Kristillinen kirkko muunsi kansan perinteisiä hautauskäytäntöjä, kun se velvoitti ihmiset kuljettamaan vainajansa pitkienkin taivalten takaa kristillisiin hautausmaihin. Vainajien muistokarsikoita alettiin tehdä kirkkomatkojen varrelle.

Matkan varrella olevan karsikon tehtävänä oli pysäyttää vainajan vaeltava henki. Uskottiin nimittäin, etteivät edesmenneet pysyneet kuoleman jälkeen haudoissaan vaan palaisivat entisille asuinsijoilleen kummittelemaan.

Kuoleman läsnäolo ja uskomukset vaeltavista hengistä ovat synnyttäneet paljon

tarinoita ja uskomuksia. Myös Pyhäkankaan karsikon ympäristössä on kerrottu kummittelevan.

Eläville ja kuolleille

Toisinaan karsikkoja tehtiin myös eläville. Kun joku saapui ensi kerran vieraaseen taloon, hänen kunniakseen saatettiin tehdä karsikkopuu, johon jätettiin oksa osoittamaan siihen ilmansuuntaan, josta vieras oli kotoisin.

Joissakin tapauksissa karsikko toimi myös traagisen tapahtuman muistomerkinä. Tällainen muistokarsikko tehtiin myös Pyhäkankaan karsikon läheisyyteen talvella 1861.

Yhdessä harjun alarinteessä kasvavassa puussa on ollut kaiverrettuna selvästi näkyvä vinoristi, vuosiluku 1861 sekä heikommin näkyvä ohut vinoristi niiden välissä.

Kaiverrusten kerrotaan muistuttavan tapaturmaisesti kuolleen **Mikko Iivanaisen** kohtalosta.

Perimätiedon mukaan mies oli ajanut maaliskuussa 1861 humalassa hevosella pääreestä sivulle roikkuen sillä seurauksella, että hän oli reen luistettua lyönyt päänsä puuhun ja menettänyt henkensä. Tapaturmaista kuolemaa päätettiin kunnioittaa muistokarsikolla. ●